

Kaveria ei jätetä – eettinen toimintakyky ja suomalainen hyvinvointiyhteiskunta (vertaisarvioitu)

L. M. Puumala

Abstract

This article examines the meaning and content of *ethical action competence*. *Integrity* is denoted as the most important aspect of ethical action competence. Integrity is defined as the wholeness of a person's moral principles, values and roles. This wholeness is searched for through an understanding of different meta-ethical theories as mutually complementary moral structures instead of competing, mutually exclusive theories.

The article perceives military ethics as a broader societal phenomenon. This poses a larger question of *what kind of a society is best suited for cultivating moral integrity*. In the article, general level of education is identified as a factor at the root of building ethical action competence. Consequently, societies with high-quality public education systems could best support ethical action competence both as a citizen and as a soldier. The Nordic welfare state is a model example of such a society portraying a general ethos of *caring*. Similar ethos can be seen reflected in the traditional Finnish military ethical principle, “kaveria ei jätetä”, *no one left behind*. In conclusion, a strong welfare state with emphasis on the valuation of education makes for (ethically) better soldiers, and moreover, when successful, the military service can cultivate more active and responsible citizens.

Johdanto

Modernit kriisit, konfliktit ja muut turvallisuusuhat muodostavat uuden ja aiempaa monimutkaisemman sotilaallisen toimintaympäristön. Nämä uudenlaiset toimintaympäristöt asettavat uusia ja moninaisia haasteita vaihdellen perinteisemmistä aseellisista konflikteista kyberhyökkäyksiin ja pandemiariskeihin sekä ilmastonmuutoksen aiheuttamiin ympäristökatastrofeihin ja niiden kerrannaisvaikutuksiin ja lieveilmiöihin. Symmetriset, kahdenväliset, poliitti-

set makrotason konfliktit ovat muuttuneet epäsymmetrisiksi, kaoottisiksi ja ideologisiksi mikrotason konflikteiksi, joilla kuitenkin on herkästi myös laajamittaisia globaaleja vaikutuksia. (Heiskanen 2017, 20–24; Mikkonen 2008, 1–2; Michael 2012.) Uudet uhat uusine toimintaympäristöineen eroavat myös eettisesti merkittävällä tavalla perinteisten sotien eettisistä dilemmitilanteista. Näin ollen modernit kriisitilanteet synnyttävät myös aivan erityisiä ja uudenlaisia eettisiä haasteita, joihin perinteiset sotilaseettiset teoriat eivät välttämättä enää yksin riitä vastaamaan.

Perinteisesti sotilaspedagogikassa ja -etiikassa eettisiin haasteisiin on pyritty vastaamaan kehittämällä eettisen toimintakyvyn käsitettä. (Mikkonen 2008, 22–24; Toiskallio 2017; Toiskallio 2009.) *Eettinen toimintakyky (ethical action competence)* viittaa käsitykseen etiikasta *intentionaalisenä toimintana* eli subjektin *tekoina*, jotka tulevat esiin kunkin sotilaan omassa eettisessä harkinnassa, päätöksenteossa ja toiminnassa. (ks. esim. Toiskallio 2017; Toiskallio 2009; Aalto 2016.) Tämä eroaa merkittävästi muista vieläkin perinteisemmistä käsityksistä, joissa sotilasetiikka manifestoituu sotilasvalojen, hyveiden ja tapakulttuurikoodistojen kautta, siinä missä harkinta ja päätöksenteko on ollut vahvasti ulkoistettua yksittäiseltä sotilalta Puolustusvoimien arvo- ja käskynantohierarkian ylemmille tasoille.

Perinteisen sotilaseettisen teorian haasteena on kuitenkin ollut se, että eettisen toimintakyvyn sisältö on vielä toistaiseksi jäänyt verrattain epäselväksi, eikä siitä ole esitetty kovinkaan tarkkoja määritelmiä. Ei ole täysin selvää, millaisia kykyjä ja valmiuksia, tai millaista toimintaa ja potentiaalia eettinen toimintakyky sisältää ja edellyttää sotilalta. Tässä artikkelissa ehdotan *integriteettiä* eettisen toimintakyvyn ensisijaiseksi ja perustavanlaatuiseksi sisällöksi¹. Lisäksi argumentoin, että sotilaankaan eettisen toimintakyvyn kasvatus ja tukeminen ei voi olla vain Puolustusvoimien tehtävä, vaan sen tulee olla osittain koko yhteiskunnan vastuulla.

Tässä artikkelissa esittelen ja analysoin sotilaspastori Jukka Seppäsen vuonna 2017 suorittamaa tutkimusta Maavoimien *Eettinen toimintakyky – henkinen kestokyky* -taskukirjan kokeilukäytöstä Kainuun prikaatissa. Tutkimus osoittaa, että pelkkä etiikan oppimateriaali sellaisenaan ei riitä tukemaan eettistä toimintakykyä. Sen sijaan tutkimuksessa havaittiin merkittävä positiivinen korrelaatio siviilikoulutustason ja moraalisen motivaation välillä. Samanlaista tilastollisesti merkittävää korrelaatiota ei havaittu varusmiesjohtajakoulutuksen ja moraalisen motivaation välillä. (Seppänen 2017.) Näin ollen lienee selvää, että sotilaan eettinen kasvatus, jäädessään Puolustusvoimien tehtäväksi, on sekä auttamattomasti myöhässä että tarpeettoman yksipuolista, mikäli siihen kasvatetaan vain sotiluuden tai jopa pelkästään tietyn puolustushaaran tai aselajin näkökulmasta. Sen sijaan eettistä toimintakykyä tulee kasvattaa ja tukea läpi

elämän yleisenä kansalaisuuden ja jopa *ihmisyyden* taitona. Itsetutkiskeluun ja -kriittikkiin kannustava kasvatuksellinen lähestymistapa voi olla avain uusien merkityshorisonttien löytämiseen vanhojen, tuhoisiksi havaittujen normien tilalle (Värri 2018).

Yhtäältä voidaan nähdä tarve syvällisemmälle eettiselle kasvatukselle Puolustusvoimien sisällä, mutta toisaalta samalla on myöskin tarve puuttua yhteiskunnallisella keskustelulla sen tarjontaan, laatuun ja sisältöön. Aika ajoin kansalaisyhteiskuntaa toki muistutellaan sekä Puolustusvoimien että esimerkiksi asevelvollisuuden olemassaolosta ja tärkeydestäkin, esimerkiksi luetuttamalla *Tunte matonta sotilasta* lukioissa tai näyttämällä sen erinäisiä elokuvasovituksia itsenäisyyspäivän aikaan televisiossa. Harvemmin kuitenkaan maanpuolustuksen, sotiluuden ja asevelvollisuuden perustavanlaatuisemmat eettiset kysymykset ovat tarkoituksenmukaisesti ja avoimesti käsittelyssä².

Tämä on kummastuttavaa kahdestakin syystä. Ensinnäkin, maanpuolustus on yhteinen yhteiskunnallinen hanke³ ja merkittävä verovarojen käyttäjä. Demokraattisessa yhteiskunnassa yhteisiä hankkeita olisi hyvä pohtia, arvioida ja kehitellä yhdessä. Näin on nähdäkseni erityisesti yleiseen maanpuolustusvelvollisuuteen ja asevelvollisuuteen tukeutuvassa yhteiskunnassa. Toiseksi, sotiluus on Suomessakin osittain myös professio eli ammatti. Asevelvollisuusarmeijasta huolimatta upseerit ovat ammattisotilaita. Ammatit puolestaan ovat lähtökohtaisesti eettisiä hankkeita. Ammatit ovat instituutioita, joiden tarkoitus on turvata jotakin erityisen tärkeänä pidettyä yhteiskunnallista arvoa (Räikkä 2004; Airaksinen 1991). Esimerkiksi lääkärin ammatti turvaa kansalaisten terveyttä ja hyvinvointia, opettajat puolestaan koulutusta ja sivistystä, poliisit ja sotilaat turvaa, turvallisuutta ja rauhaa. Kaikkia näitä arvoja – terveyttä, koulutusta ja turvallisuutta – pidetään yleisesti ottaen niin tärkeinä, että niiden toteutumiseen on panostettu aivan erityisellä tavalla; tiettyjen, asialle vihkiytyneiden ammattiryhmien toiminnan kautta.

Sotiluus ja maanpuolustus on siis erottamattomasti *yhteiskunnallinen tehtävä*. Tässä artikkelissa esitän myös, että sotilaan eettinen kasvatusta on koko *yhteiskunnan tehtävä*. Ehdotan, että yleisen, ilmaisen ja korkeatasoisen koulutuksen takaava pohjoismainen hyvinvointi- ja sivistisyhteiskunta tukee kokonaisvaltaisen eettisen toimintakyvyn rakentumista parhaiten. Rinnastan pohjoismaisen, universalistisen hyvinvointivaltioajattelun Puolustusvoimien ”kaveria ei jätetä”-mentaliteettiin. Molemmissa kuvastuu *toveruuden* merkitys. Toveruus ei kuitenkaan liity vain yhteisten menestysten ja voittojen tai edes yhteisten haasteiden ja tappioiden kokemiseen kaverin rinnalla. Sen sijaan molemmat eetokset edellyttävät huolenpitoa. Ne ilmaisevat kanssaihminen oman onnensa nojaan jättämisen totaalisen tuomittavuuden. ”Kaveria ei jätetä” pätee myös, ja aivan erityisesti, juuri silloin kun toveruus ja yhteys alkavat syystä tai toisesta

rakoilla – silloinkin kun kaveri alkaa jäädä tai jättäytyä jälkeen. Tämä on myös suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kantava periaate: takaamalla tietty, verrattain korkea, osaamisen, elämisen ja hyvinvoinnin taso kaikille, kukaan ei jää merkittävällä tavalla jälkeen. Jos joukko on vain niin vahva kuin sen heikoin lenkki, on syytä varmistaa, että heikoinkin on verrattain vahva. Erinomainen esimerkki koko kansakunnan vahvuuden kehittämisestä onkin Suomen pakollinen ja maksuton peruskoulujärjestelmä. Mikäli korkea koulutustaso ennustaa eettistä toimintakykyä, silloin ”kaveria ei jätetä” -mentaaliteetti, heijastuessaan koko yhteiskunnan tasolle, tukee eettisyyttä varsin kokonaisvaltaisesti niin sotilaana kuin muillakin elämän osa-alueilla.

Sotilaan ammattietiikka

Kaikilla ammattietiikoilla on kaksiosainen funktio, olipa sitten kyse sotilaan, opettajan tai lääkärin ammattietiikasta. Yhtäältä ammattietiikat *ilmaisevat sen eettisen arvon tai päämäärän*, jota kyseisen ammatin on tarkoitus turvata. Amatit eli professiot ovat sosiaalisia instituutioita, joiden tarkoitus on taata jotakin tiettyä yleisesti yhteiskunnassa hyvänä ja tärkeänä pidettyä arvopäämäärää, kuten turvallisuutta, koulutusta tai terveyttä. Toisaalta ammattietiikoiden funktio on myös *määrittää ja rajata eettisesti hyväksyttävät keinot*, joilla näihin päämääriin on oikeutettua pyrkiä. (Räikkä 2004, 15–16.) Ajatuksena on, että sellaisten hyvinä pidettyjen ja toivottavienkaan arvojen kuten turvallisuuden ja terveyden eteen ihan mikä tahansa toiminta ei silti välttämättä ole eettisesti hyväksyttävää.

Lisäksi jälkimmäisen, hyväksyttävien keinoja määrittävän funktion myötä toiminnan eettisillä aspekteilla on ammatillisessa toiminnassa yleensä tietty *auktoriteetti*. Eettisellä auktoriteetilla tarkoitetaan sitä, että eettiset pohdinnat, kuten arvoarvostelmat ja eettiset periaatteet tarjoavat *toimintaohjeita* eli antavat *moraalisia syitä* toiminnalle. (Dorsey 2013, 374.) Eettisen pohdinnan kautta voidaan siis saavuttaa perusteita toimia tietyllä tavalla ja/tai olla toimimatta jollain toisella tavalla. Kyse on *normatiivisista* ohjeista, jotka pitävät sisällään arvoarvostelmia tekojen toivottavuudesta ja moraalisesta hyvydestä. Tällä tarkoitetaan sitä, että moraaliset syyt ovat omanlaisensa kategoria, erotettuna esimerkiksi käytännöllisistä syistä, kausaalisista syistä tai henkilökohtaisista mieltymyksistä. Moraaliset syyt ohjaavat tekemään teon, *koska se on moraalisesti hyvä tai oikein*, riippumatta siitä, onko se esimerkiksi halpaa, helppoa, nopeaa tai jollain tavalla tekijän mieleen. Todellisuudessa myös jälkimmäiset syyt vaikuttavat toimintaamme merkittävällä tavalla, mutta ne eivät sisälly toiminnan eettisiin ulottuvuuksiin.

Vaikkakin Suomen puolustuskyky perustuu asevelvollisuusarmeijaan, eikä jokaisen asepalvelustaan suorittavan tai reserviläisen ole välttämättä kannattavaa ajatella itseään (ainakaan yksinomaisesti) sotilaaksi, Puolustusvoimat kokonaisuudessaan yhteisenä yhteiskunnallisena hankkeena kuitenkin tähtää samaisiin arvopäämääriin – turvaan, turvallisuuteen ja rauhaan – kuin mihin sotilaan ammattietiikan yleensä ajatellaan tähtävän. Sitä myös sitovat samaisen hyväksyttävien keinojen reunaehdot; asevelvollinen tuskin sodan sattuessa saisi eettisiä erityislupia esimerkiksi käyttää äärimmäistä voimaa yhtään sen harkitsemattomammalla tavalla kuin ammattisotilaskaan. Näistä syistä ja näiltä osin on mielestäni tärkeää avata ja ymmärtää myös sotilaan ammattietiikkaa pyrkiessämme lisäämään ja syventämään yhteiskunnallista eettistä keskustelua Puolustusvoimista, asevelvollisuudesta ja *kansalaisarmeijan* eettisen toimintakyvyn tukemisesta. Joitakin erityispiirteitä tai tarkennuksia saattaa ja ehkä pitääkin ilmetä ammattisotilaiden eettisissä koodistoissa verrattuna tavallisen kansalaisen ehkä yleisluontoisempaan integriteettiin. Toisaalta sotilaskin on jatkuvasti myös ”ihan tavallinen kansalainen” toimiessaan työtehtäviensä ulkopuolella – ja integriteetin käsitteen mukaisesti mieluusti ainakin osittain myös töissään.

Yksi ammattietiikan erityispiirteistä näyttää olevan moraalisen auktoriteetin oletettu ylivalta. Vaikuttaa siltä, että erityisesti ammattieettisessä kontekstissa mitä ilmeisemmin – joskin implisiittisesti – tunnutaan ajateltavan, että moraalisella auktoriteetilla, eli moraalisisilla syillä, on tai *tulisi olla ylivalta (supremacy)* päätöksenteko- ja dilemmitilanteissa. Tällä tarkoitetaan sitä, että juuri *moraalisten syiden tulisi olla ensisijaisia* mahdollisiin muihin syihin nähden. Toisin sanoen moraaliset syyt tietyn toiminnan puolesta tai sitä vastaan ovat jollain tapaa painavampia tai vahvempia syitä, kuin muut esimerkiksi käytännölliset syyt tai henkilökohtaiset preferenssit. (Dorsey 2013, 369–370 ja erityisesti ammattietiikan kontekstissa ks. Beachamp & Childress 2001, 36–37.) Nimenomaan siksi, että ammattietiikan tarkoitus on myös määrittää eettisesti hyväksyttävät keinot ammattispesifien päämäärien ajamiseen, saa moraalinen ylivalta ammattietiikassa erityisen painoarvon. Esimerkiksi lääkäri ei voi suorittaa potilaallaan uusimpia testejä tai halvempia hoitoja, mikäli se rikkoisi lääkärin eettisiä periaatteita, kuten potilaan autonomian kunnioittamista tai resurssien oikeudenmukaista jakoa. Samoin sotilaan toimintaa rajoittavat monet lait, sotilaseettiset toimintakoodit, sekä oikeutetun sodan periaatteet, joiden mukaan hankkeen eettisyyden tulee olla tietyllä tavalla ensisijaista esimerkiksi sen tehokkuuteen tai voitokkuuteen nähden. Tietyissä mielessä epäeettinen, ei-oikeutettu sota ei voi koskaan olla aidosti menestyksekkäskään, sillä juuri eettisyys on perustavan tärkeä toiminnan menestyksen mittari. Lopulta edes sodassa kaikki ei olekaan sallittua.

Näin ollen voidaan tiivistää, että ammatit ovat aina erottamattomasti ja ennen kaikkea eettinen hanke: niiden tehtävä on turvata joku eettisesti hyvänä pidetty arvopäämäärä, sekä sen saavuttaminen eettisesti hyväksyttävällä tavalla. Täten näyttää selvältä, että eettisyys on erottamaton ja jopa ensiarvoisen tärkeä osa ammattilaisuutta ja *ammattimaisuutta*. Ilman sitä koko ammatti-instituution funktio ja arvostus rapistuvat. Näistä lähtöoletuksista käsin näyttää siltä, että myös sotiluus on ennen kaikkea *eettinen hanke*. Jätän jokaisen omaan harkintaan sen, millainen sota on *eettisesti hyvä* tai *hyväksyttävä* hanke, mutta eettisellä hankkeella viitataan tässä yhteydessä ennen kaikkea siihen, että sotiluus ja maanpuolustus ovat *eettisistä syistä motivoituneita projekteja*. Maanpuolustusta ei siis toteuteta esimerkiksi siksi, että se tuottaisi valtavia taloudellisia voittoja, tai koska se olisi erityisen miellyttävää, nopeaa ja helppoa. Pikemminkin päinvastoin; sitä puoltavien eettisten syiden, kuten kansakunnan turvallisuuden ja vapauden, nähdään olevan niin merkittäviä, että siihen voi ja kannattaa käyttää merkittävästi verovarjoja, aikaa, vaivaa ja muitakin resursseja.

Eettinen toimintakyky

Perinteisessä sotilasetiikassa sotilaan muuttuneen toimintaympäristön uusiin eettisiin haasteisiin on pyritty vastaamaan *eettisen toimintakyvyn* käsitteellä. Eettinen toimintakyky on yksi sotilaan kokonaisvaltaisen toimintakyvyn ulottuvuus, fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn rinnalla (Toiskallio 2017, 37–38; Toiskallio 2009, 49). Muut edellä mainitut toimintakyvyn osa-alueet ovat sisällöltään suhteellisen ilmeisiä ja yksiselitteisiä, mutta eettisen osa-alueen sisältö ei ole samalla tavalla ilmeinen tai selkeä. Tulisiko sillä viitata esimerkiksi tietyn eettisen koodiston tai filosofisen etiikan teoriansomaksumiseen ja tuntemukseen? Vai kenties tiettyihin luonteenpiirteisiin tai vakaumuksiin, vai haluun harjoittaa eettistä harkintaa ja päätöksentekoa?

Ehdotan kolmea mahdollista vaihtoehtoa eettisen toimintakyvyn sisällölle. Eettinen toimintakyky voidaan nähdä *eettisenä tietoisuutena*, *henkisenä kesto-kykynä* tai *integriteettinä*. Mielestäni käsitteellisesti selkeintä, perustelluinta ja hyödyllisintä on nähdä eettinen toimintakyky sotilaan henkilökohtaisena integriteettinä ja pyrkiä eettisessä kasvatuksessa yksilön integriteetin tukemiseen ja vahvistamiseen. Näin ollen eettisen toimintakyvyn tukeminen sotilaan työssä tarkoittaisi myös sotilaan oman itsenäisen eettisen pohdinnan ja päätöksenteon sallimista ja siihen kasvattamista. Tämä saattaa olla ristiriidassa sotilaan perinteisen tiukan ja yksisuuntaisen käskyhierarkian kanssa, mutta toisaalta taas hyvin yhteensopivaa modernien eettisten haasteiden edellyttämien ratkaisujen kanssa.

Eettinen toimintakyky eettisenä tietoisuutena

Eettisellä *tietoisuudella* viitaan erilaisten eettisten teorioiden, eettisten periaatteiden ja argumenttien tuntemukseen. Näin ymmärrettynä eettinen toimintakyky voitaisiin nähdä filosofisen etiikan tuntemuksena ja mahdollisesti myös kykynä sen soveltamiseen. Jokaisen sotilaan ei välttämättä tarvitse tai pidäkään olla oman elämänsä filosofi, mutta eettisen tietoisuuden voidaan ajatella kuuluvan ammatilliseen perussivistykseen omalle alalle ominaisten eettisten valintojen ja dilemmausten tuntemuksena. Esimerkiksi tietoisuus oman alan eettisistä taustaoletuksista, tyypillisimmistä eettisistä haasteista, sekä tavallisesti käytettyistä eettisen päätöksenteon periaatteista on ammattilaisuudelle ja ammattimaisuudelle tärkeää.

Eettinen tietoisuus on erityisen tarpeellista mutta myös haastavaa modernien sotilaseettisten ongelmien äärellä, kun tilanteen todellinen luonne, sen tosiasialliset toimijat ja osapuolet ja/tai oletettavat seuraukset saattavat olla hyvin epäselviä. Kaoottiset ja monitulkintaiset tilanteet aiheuttavat sotilaseettisiä erityishaasteita vähintäänkin kahdella tavalla. Ensinnäkin suora käsky tai toimintaohje, joka sellaisenaan on moraalisesti hyväksyttävä ja oikeutettu, saattaa olla ristiriidassa käsillä olevan toimintaympäristön tai tilanteen vaatimusten kanssa. Näin ollen sinänsä eettisen käskyn toteuttaminen täysin tilannetekijöistä piittaamatta saattaakin johtaa eettisesti epäoikeutettuihin tekoihin ja huonoihin seurauksiin. Tarvitaan siis joustavaa ja luovaa, tilannekohtaista ja arvioivaa, jokaisen yksilön omaa harkintaa. Itsenäisen harkinnan vaatimuksessa piilee kuitenkin toinen haaste: erityisesti epäselvissä ja monitulkintaisissa tilanteissa eettinen tietoisuus usein hämärtyy niin, että tilanne on ylipäänsä vaikea nähdä eettisen valinnan kannalta. Riskialttiissa, aikapaineistetussa ja epäselvässä tilanteessa käytännölliset seikat, kuten helppous, nopeus ja kustannustehokkuus usein ohittavat kriittisen moraalisen harkinnan. (ks. esim. Gardiner 2011; Card 2010.) Eettisen tietoisuuden opettaminen ja harjoittaminen voi kuitenkin auttaa hahmottamaan ja ymmärtämään tilanteiden eettisiä ulottuvuuksia herkemmin, syvemmin ja ehkä parhaassa tapauksessa myös ennakoivasti.

Eettinen tietoisuus on kuitenkin vasta kolikon toinen puoli eikä se yksin riitä eettisen päätöksenteon ja toiminnan toteutumiseen käytännön tasolla. Eettisen tietoisuuden lisäksi tarvitaan *eettinen motivaatio*, eli *halu toimia* sen mukaan, minkä tietää olevan eettisesti hyvää tai oikein. Pelkästään lisäämällä tiedon määrää ei tätä halua voida tavoittaa. Tieto itsessään ei siis vielä riitä motivoimaan oikeanlaiseen toimintaan, vaan tarvitaan jotain muutakin. Tällaisen oikean tiedon ja oikean toiminnan välisen kuilun kohtaamme käytännössä esimerkiksi ilmastonmuutokseen liittyvien toimiemme riittämättömyydessä. Kohtalaisen kattavasta tiedosta huolimatta emme ole toistaiseksi pystyneet

motivoitumaan tieteellisen tiedon viitoittamaan, oikeaan ja riittävään toimintaan. (ks. esim. Gardiner 2011; Jamieson 2014.)

Eettinen toimintakyky henkisenä kestävyyskykyä

Henkisellä kestävyyskyvyllä tarkoitetaan jonkinlaista sisäistä psyykkistä voimavaraa, mentaalisen sietokyvyn ”kaivoa”, josta voi ammentaa toivoa, rohkeutta ja voimaa. Käsite pakenee tarkkaa, analyttistä määritelmää, joskin se voi olla intuitiivisesti hyvinkin tavoitettavissa varsinkin niille, jotka ovat joutuneet kokemaan traumaattisia ja stressaavia elämäntilanteita ja toimintaympäristöjä. Oletan, että tällä käsitteellä yritetään tavoittaa sen joka ikisen sotasarjan tai -elokuvan stereotyyppisen, oikeamielisen ja rohkean kapteenin, kuten *Band of Brothersin* kapteeni Wintersin, *Pacificin* Ack-Ackin ja *We Were Soldiers Once and Youngin* Hal Mooren peruskallionlujaa, mutta kotiliedenlämpöistä luonteenlaatua, jonka turvin hän jakaa loputtomasti rauhaa, toivoa ja jaksamista sodan, veren ja mudan ryvettämille, kylmässä ja pimeässä sinnitteleville sotilaille.

Tässä mielessä henkinen kestävyyskyky ja sen toivottavuus on intuitiivisesti helppo käsittää, mutta sen määrittely, soveltaminen ja kasvattaminen tuntuvat haastavilta. Usein se näyttääkin lipsahtavan keittiöpsykologian puolelle ja typistyvän sen kaltaisiin ontokoihin ohjenuoriin kuin ”usko omiin kykyihisi”, ”asioista puhuminen helpottaa” ja ”muista myös levätä”. Vaikka nämä ohjeet ovat varmasti sekä täysin totta että erittäin hyödyllisiä, niiden moraalinen ja eettinen sisältö on vähintäänkin ohut ja hyvin piilossa. Levänneenä ihminen toki tekee parempia päätöksiä ja puhuminen voi helpottaa niiden päätöksiensä seurauksien kantamista jälkepäin, mutta ohjeistuksia *eettisen* hyvän ja pahan tai oikean ja väärän välillä tällainen käsitys eettisestä toimintakyvystä ei juurikaan tarjoa. Toinen vaihtoehto lienee se, että kyseistä henkistä ”voimakavaivoa” ei välttämättä voi rakentaa, kasvattaa tai opettaa, vaan se voidaan ainoastaan löytää joistakin yksilöistä, joiden luonteenlaatuun ja -lujuuteen se kuuluu alusta alkaen. Näin ollen vain tällaisia henkilöitä kannattaisi valita vastaamaan eettisestä päätöksenteosta. Tämänkaltaisen ajatus saattaa olla lähellä perinteistä eettisen johtajan mallia, mutta modernien, jokaisen toimijan omaa itsenäistä eettistä harkintaa ja päätöksentekoa edellyttävien haasteiden edessä siihen ei enää ole varaa nojautua.

Eettinen toimintakyky integriteettinä

Esitän, että edellä mainittujen eettisen toimintakyvyn määritelmien ongelmat ratkeavat ymmärtämällä eettinen toimintakyky integriteetin käsitteen kautta. Integriteetti sisältää sekä eettisen tietoisuuden että moraalisen toiminnallisen

puolen, joten se automaattisesti yhdistää tiedon motivaatioon eli haluun toimia eettisen tietoisuuden mukaisesti. Henkinen kestävyys puolestaan voidaan nähdä ikään kuin korkean integriteetin tuotteena; kun toimija voi kokea olevansa tyytyväinen valintoihinsa, hän voi säilyttää itsetuntonsa ja -kunnioituksensa ja saada siten haasteistakin aivan tietynlaista voimaa ja rauhaa.

Integriteetillä tarkoitetaan henkilön omien eettisten arvojen ja periaatteiden, sekä erilaisten eettisten ominaisuuksien, vakaumusten ja roolien *yhtenäisyyttä*. Yhtenäisyyden kokemuksesta puolestaan kumpuaa *halu ja kyky toimia* näiden henkilökohtaisten arvojen, periaatteiden, roolien ja vakaumusten mukaisesti. Integriteetti voidaan rinnastaa *omatuntoon*, joka yhtäältä sisältää henkilökohtaiset arvoarvostelmat ja toisaalta ohjaa toimimaan niiden mukaisesti. (Mileham 2017, 145; Beauchamp & Childress 2001, 35–36; Cartagena & Beaty 2017; Ramsey 1985, 83–85; Côté & Levine 2002; Erikson 1968/1994, 139–141.) Kun yksilön erilaisten arvojen, vakaumusten ja roolien välillä ei ole ristiriitaisuuksia, ne ohjaavat toimintaa saumattomasti, ja henkilö kokee toimivansa uskollisena itselleen ja omille arvoilleen. Integriteetin mukaan toimiminen voi tuottaa mielihyvää, onnistumisen kokemusta ja sisäisen rauhan tunnetta. (Côté & Levine 2002.)

Integriteetti on niin kutsuttu *rakenteellinen hyve*, eli sen *sisältö* voi olla periaatteessa aivan mitä tahansa. Integriteetin käsite itsessään ei sanele omaa sisältöään, vaan ainoastaan kyseisen sisällön ominaisuudet tai keskinäiset suhteet: yhtenäisyyden ja ristiriidattomuuden. (Cartagne & Beaty 2017, 119–120.) Etiikan kannalta toivottavaa toki on, että integriteetin sisällöt olisivat myös moraalisesti hyviä tai vähintään hyväksyttäviä, ehkä jopa *hyveellisiä*⁴.

Kysymykset integriteetin sisällöstä ja sen motivoimasta toiminnasta ohjaavat laajempien eettisten kysymysten pariin, liittyen siihen, miten *tulisi* toimia ja *miksi*. Näissä pohdinnoissa seurausetiikka, velvollisuusetiikka ja hyve-etiikka useimmiten asetetaan vaihtoehtoisina teorioina toisiaan vastaan. Ei kuitenkaan ole mitenkään välttämätöntä, että nämä moraaliteoriat ovat keskenään ristiriitaisia tai toisensa poissulkevia – parhaimmillaan pikemminkin päinvastoin. Esimerkiksi filosofi Dale Jamiesonin (2010) mukaan seurauseetikon kannattaa aina olla myös hyve-etiikko. Seurauseettiset teoriat määrittävät oikean teon hyvinvointia maksimoivaksi teoksi. Hyvää on se, mikä tuottaa hyvinvointia, hyötyä tai onnellisuutta, tai vastaavasti vähentää tai estää kipua, kärsimystä ja haittaa. Oikein on se, mikä maksimoi tämän hyödyn ja/tai minimoi haitan. Pelkkä hyvän ja pahan tai oikean ja väärän määrittely, vaikka se olisikin näin yksiselitteistä, ei kuitenkaan vielä takaa sitä, että toiminta olisi määritelmän mukaista. Mikäli ihminen ei ole motivoitunut toimimaan sen mukaan, minkä tietää olevan hyvää tai oikein, mitä se sitten ikinä onkin, jää eettinen tietoisuus käytännössä merkityksettömäksi – heijastumatta tekoihin. Hyve-etiikka puo-

lestaan operoi juuri eettisen toiminnan tasolla. Se ikään kuin muuttaa seuraus-eettisen johtopäätöksen konkreettiseksi toiminnaksi. Teoriat siis operoivat tavallaan eri tasoilla, yksi määrittäen oikean toiminnan sisällön ja toinen puolestaan perustellen sen toteutuksen tärkeyden. (Ibid.)

Ehkä voitaisiinkin sanoa, että juuri hyveellinen ihminen haluaa toimia moraalisen integriteetinsä tai omatuntonsa mukaisesti, eli uskollisena omille arvoille ja normeilleen, sekä sille, mitä pitää moraalisesti hyvänä ja oikeana. Nimenomaan hyveellinen ihminen ylipäänsä pitää moraalisia arvostelmia tärkeinä tai jopa ensisijaisina toimintaa ohjaavina periaatteinaan. Hyve-etiikka siis ikään kuin perustelee moraalisen motivaation, jättäen puolestaan avoimeksi kysymykset siitä, *miksi* jotkin ominaisuudet ovat hyviä tai hyveellisiä, ja toiset taas eivät.

Vaihtoehtoisesti integriteetin eettiset sisällöt voidaan muotoilla myös *velvollisuuseettiseen* muotoon toimintaa ohjaaviksi, eettisiksi periaatteiksi. Tällaisia voivat olla esimerkiksi vahingon välttämisen periaate, tasa-arvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden periaate tai vastavuoroisuuden periaate. Toimintaa ohjaavat periaatteet voivat olla hyvinkin tilannekohtaisia, kuten jotkin ammattieettiset toimintaperiaatteet (ks. esim. Beauchamp & Childress 2001), tai vastaavasti hyvin laaja-alaisia, kuten esimerkiksi filosofi Immanuel Kantin niin kutsuttu *kategorinen imperatiivi*. Kantilaisen velvollisuusetiikan mukaan kategorinen imperatiivi pätee universaalisti aina ja kaikissa tilanteissa. Sen mukaan jokaista ihmistä tulee kohdella aina myös *päämääränä ja arvona itsessään*, eikä koskaan *vain välineenä*. (Kant 2014.) Periaate sanelee, että jokainen ihminen on ensisijaisesti itseisarvoinen – arvokas jo sellaisenaan, ihmisenä – eikä ketään tule sen vuoksi käyttää hyväksi tai kohdella vain keinona johonkin toiseen päämäärään. *Syy* tämän periaatteen muotoutumiseen puolestaan voi jälleen olla seurauseettinen; ihmisten kohtelemisen lähtökohtaisesti itsessään arvokkaina tuottaa eniten hyvää, kun taas periaatteen rikkominen saa aikaan kohtuuttomasti kärsimystä ja haittaa.

Tietyissä rooleissa, kuten esimerkiksi ammateissaan toimiessaan, ihmiset voivat tietenkin olla hetkellisesti *myös välineitä* jonkin toisen päämäärän toteutumiseen. Tällöinkin he ovat kuitenkin ensisijaisesti ihmisiä ja jo sellaisenaan arvokkaita. Vasta toissijaisesti he ovat myös lääkäreitä, opettajia, mekaanikkoja, kokkeja, palomiehiä, sotilaita ja niin edelleen. Siten he ovat myös välineitä kyseisiin tehtäviin ja päämääriin, mutta vain toissijaisesti ja tilannekohtaisesti. Myös sotilas on siis samalla – ja ennen kaikkea – ihminen ja arvo sinänsä, vaikkakin työssään hän on myös väline ”siviilien”, eli kansalaisten ja *kanssaihmistien*, turvan ja turvallisuuden takaamiseen.

Miten integriteettiä voidaan kasvattaa ja tukea?

Suomen Maavoimissa otettiin vuonna 2016 koekäyttöön *Ettinen toimintakyky – Henkinen kestokyky* -taskukirja ja kesällä 2017 sen käytön vaikuttavuudesta toteutettiin vertailututkimus. Taskukirja on pieni vihkonen, jonka sisältö käsittelee teemoja jaksamisesta ikävään ja toveruudesta pelon sekä kuoleman kohtaamiseen (Maavoimien Esikunta 2016). Asiasisällön eettisen ytimen laadusta ja syvyydestä voidaan kiistellä, mutta taskukirjan ensisijainen funktio lieneekin lähinnä tarjota helposti ymmärrettävä ja tietyssä mielessä konkreettinen tuki niin eettisesti kuin henkisesti haasteellisiin tilanteisiin.

Taskukirjasta tehtiin kyselytutkimus Kainuun prikaatissa kahdessa perusyksikössä, eli 1. tuliasemapatterissa ja tulenjohto- ja viestipatterissa. Molempia ryhmiä testattiin samalla kyselylomakkeella, mutta halutun vertailuasetelman saavuttamiseksi kuitenkin niin, että taskukirja ja siihen liittyvää koulutusta annettiin vain testiryhmänä toimineessa tuliasemapatterissa. Vertailuryhmänä toimineessa tulenjohto- ja viestipatterissa osallistuttiin kyselytutkimukseen ilman taskukirjan käyttöä. Ettinen toimintakyky on tutkimuksessa operationaalisoitu monivalintakysymyksiksi tai -väittämissä eettisestä motivaatiosta, tietoisuudesta ja kiinnostuksesta eettisiä kysymyksiä ja pohdintoja kohtaan. Väittämät pisteytettiin sen suhteen, minkä vaihtoehtojen katsottiin ilmentävän korkeampaa eettistä motivaatiota tai parempaa eettistä tietoisuutta. Tutkimuksen hypoteesina oli, että taskukirjaa käyttävän ryhmän eettinen toimintakyky näillä ominaisuuksilla mitattuna olisi parempi kuin sen ryhmän, jolla taskukirjaa ei ollut käytössä. (Seppänen 2017.)

Yllätyksellisesti tutkimustulokset kuitenkin osoittautuivat hypoteesin vastaisiksi. Taskukirjaa käyttänyt ryhmä ei siis suoriutunut eettistä toimintakykyä mittaavan kyselyn suhteen verrokkiryhmää paremmin. Itse asiassa aivan päinvastoin: verrokkiryhmä, joka ei ollut taskukirjaa koskaan nähnytkään, suoriutui kyselytutkimuksessa jopa *paremmin* kuin testiryhmä. Toisin sanoen eettinen toimintakyky tuntui olevan vahvempaa niillä, jotka eivät olleet eettisen toimintakyvyn opaskirjaa päässeet käyttämään. (Seppänen 2017.)

Yllättävää tutkimustulosta tarkasteltaessa huomattiin, että tulosta saattaa selittää yleinen koulutustaso siviilielämässä. Verrokkiryhmään valikoitui korkeammin koulutettuja (15 % enemmän lukion käyneitä) henkilöitä kuin testiryhmään. (Seppänen 2017.) Yllättävä tutkimustulos yhdessä kyseisen väliin tulevan muuttujan kanssa antaa siis viitteitä siitä, että yksittäisten eettisten oppimateriaalien käyttö sinänsä ei ennusta eettistä tietoisuutta tai motivoituneisuutta. Yksittäisten eettisten oppimateriaalien käytön vaikuttavuus eristettynä muista tekijöistä saattaa siis jäädä hyvin vähäiseksi. Sen sijaan eettistä tietoisuutta ja motivoituneisuutta – siis eettistä toimintakykyä – ennustaa ennemminkin

yleinen koulutustaso. Korkeammin koulutetut ovat sekä enemmän tietoisia että motivoituneempia eettiseen pohdintaan ja pohdintojen huomioimiseen toiminnassaan. Erityisen huomionarvoista on myös se, että samalla tavalla tilastollisesti merkitsevää positiivista vaikutusta ei huomattu Puolustusvoimien sisäisen koulutustason suhteen (Ibid.). Toisin sanoen aselajissaan korkeammalle kouluttautuminen ei näytä parantavan sotilaan eettistä toimintakykyä.

Tutkimustulokset ovat merkittäviä ja mielenkiintoisia. Mikäli yleinen koulutustaso ennustaa eettistä motivoituneisuutta, mutta aselajikohtainen tai muu erikoistava Puolustusvoimien sisäinen koulutus ei siihen vaikuta, ei sotilaan eettinen kasvatus voi olla yksin Puolustusvoimien tehtävä. Hetkellistä, lyhytaikaista, irrallista ja aselajikohtaista eettistä opetusta voidaan pitää riittämättömänä. Näin ollen sotilaankin eettinen kasvatus lienee kokonaisvaltaisemmin koko yhteiskunnan tehtävä ja paljon pientä taskukirjaa pitkäjänteisempi prosessi.

Toki sijaa kritiikille löytyy taskukirjan eettisen sisällön lisäksi niin koekäytöstä kuin tutkimusasetelmastakin. On mahdollista, että perusteellisempi, ohjatumpi ja itsenäiseen pohdiskeluun kannustava koekäyttö olisi lisännyt taskukirjan vaikuttavuutta. Toisaalta kyselylomakkeisiin ja monivalintakysymyksiin liittyy aina omat haasteensa. Valmiilla kysymyksillä ei voida saada kovinkaan syvällistä, rikasta tai tarkkaa tietoa, mikä saattaisi hyvinkin olla paikallaan etiikkaa ja moraalialueita tutkittaessa. Lisäksi valmiit kysymykset ja niiden rajallinen määrä voi ohjalla tutkittavien vastauksia tiettyyn suuntaan ja samalla latistaa vastauksien moninaisuutta. Saattaa esimerkiksi olla, että tutkittavat eivät löydä itseään hyvin kuvaavia vastauksia vaihtoehtojen joukosta tai jollain tavalla arvaavat, mitä kysymyksillä halutaan löytää ja vastaavat sen mukaan. Tutkimusasetelma on tietyllä tavalla yksipuolinen siinä suhteessa, että se testaa eettistä motivaatiota vain kerran, kyselytutkimuksen sijoituttuessa testiryhmän taskukirjan koekäytön jälkeiseen aikaan. Näin se vain vertaa kahta mahdollisesti jo lähtökohtaisesti systemaattisesti erilaista ryhmää toisiinsa. Tämän lisäksi kiinnostavaa olisi kuitenkin mitata samaa testiryhmää samalla kyselyllä sekä ennen koekäyttöä että sen jälkeen, jotta voitaisiin paremmin selvittää, miten, jos mitenkään, nimenomaan taskukirjan käyttöönotto olisi vaikuttanut kyseisen ryhmän sisällä.

Riippumatta siitä, voitaisiinko laadukkaammalla testikäytöllä tai erilaisilla tutkimusasetelmilla saada erilaisia tuloksia, voidaan tämän tutkimuksen valossa kuitenkin perustellusti tehdä jatkohypoteesi yleisen koulutustason merkityksestä eettisen toimintakyvyn rakentumisessa. Hypoteesi tuntuu mielekkäältä myös siksi, ettei eettinen toimintakyky, sen enempää kuin mikään muukaan toimintakyvyn osa-alue, ole mikään eristetty yksittäinen tieto tai taito, vaan holistinen kokonaisuus, jonka eri osa-alueet myös vaikuttavat toisiinsa. Lisäksi tutkimuksen tulokset antavat aiheutta myös jatkohypoteesiin siitä, että

siviilikoulutuksessakin nimenomaan yleissivistävä koulutus on avainasemassa eettisen toimintakyvyn kaltaisen kokonaisvaltaisen kompetenssin tai potentiaalilin kehittämisessä, erikoistuvan, esimerkiksi tiettyyn ammattiin tai tiettyyn erityisosaamiseen tähtäävän koulutuksen sijasta. Täten eettisen toimintakyvyn kasvattamisen ja tukemisen kannalta keskeiseksi nouseekin kysymys siitä, millainen yhteiskunta on omiaan takaamaan mahdollisimman laadukkaan ja korkeatasoisen koulutuksen mahdollisimman monelle.

Korkean integriteetin yhteiskunta

Suomea on kutsuttu muun muassa *maailman onnellisimmaksi* ja *maailman vähiten epäonnistuneeksi valtioksi*. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on pohjoismaisen mallin mukaisesti niin kutsuttu *universalistinen hyvinvointiyhteiskunta* (Greve 2007, 44). Tämä tarkoittaa sitä, että erotuksena esimerkiksi Yhdysvaltalaiseen *liberaaliin* tai Keski-Eurooppalaiseen *korporatiivis-konservatiiviseen*⁵ malliin, Suomessa yhteiskunnan tukea tarjotaan lähtökohtaisesti kaikille kansalaisille erottelematta sen enempää minkään tiettyjen avunannon kannalta relevantteina pidettyjen piirteiden mukaan. Yhdysvaltalaisessa liberaalissa mallissa esimerkiksi yhteiskunnan tuki, lähinnä taloudellisten avustusten muodossa, ohjataan vain kaikkein köyhimmille ja kaikkein heikoimmassa asemassa oleville kansalaisille. Malli on omiaan stigmatisoimaan ja marginalisoimaan niitä, jotka jo alun pitäen ovat heikoimmassa asemassa. Koska tarjottu apu ei oikeastaan voi riittää katkaisemaan köyhyyden ja syrjäytymisen kierrettä, vaan tekevät avustetut riippuvaisiksi tarjotusta ”tekohengitysavusta”, avunsaajat leimataan helposti salamatkustajiksi, laiskureiksi tai yhteiskunnan loisiksi. Keski-Eurooppalaisessa korporatiivisessa mallissa yhteiskunnan tukien saaminen tai niiden suuruus puolestaan riippuu usein sosioekonomisesta asemasta, eli työssäkäynnistä ja tulotasosta sekä asemasta perheen sisällä. Niinpä tuki on jokseenkin ironisesti suunnattu niille, jotka jo ovat verrattain hyvässä asemassa. Tällainen malli on omiaan kasvattamaan eriarvoisuutta ja ylläpitämään konservatiivisia valtasuhteita esimerkiksi perheen sisällä, jossa kodin ulkopuolella työssäkäyvä mies, ”perheen pää”, on oikeutettu perheen tukiin, kotia hoitavan vaimon tai äidin sijaan. (Rinne 2000, 133.)

Suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa voidaan luonnehtia *konservatiiviseksi, universalistiseksi, hyvinvointi-, palvelu- ja sivistisyhteiskunnaksi* (Greve 2007, 44–45; Rinne 2000, 134). Hyvinvointivaltion konservatiivisuudella ei tarkoiteta arvokonservatiivisuutta. Päinvastoin, Pohjoismaiset yhteiskunnat ovat kuuluja liberaaliudesta ja erityisesti sukupuolien välisestä tasa-arvosta. Konservatiivisuudella viitataan tässä yhteydessä valtion vahvaan osallistumiseen ja

kontrolliin. Suomessa valtio ja sen alaiset elimet, yksityisten toimijoiden sijaan, järjestävät lähes kaiken yhteiskunnallisen tuen sekä taloudellisten avustusten että palvelujen muodossa. Näin ollen valtio ja sen eri toimielimet ovat myös merkittäviä työnantajia. Veroaste on progressiivinen ja korkea, mutta verovarojen käyttö on myös vaikuttavuudeltaan verrattain tehokasta. (Lundahl 2016, 4; Greve 2007, 45; Andersen 1984, 109.)

Universalistisella hyvinvointiyhteiskunnalla tarkoitetaan sitä, että tuen saajiksi ei valikoida sen enempää kaikkein köyhimpiä kuin tietyn statusasteen tai demografiankaan täyttäviä, vaan lähtökohtaisesti tukimuodot koskevat kaikkia⁶. Hyviä esimerkkejä tästä ovat muun muassa ilmainen terveydenhuolto ja koulutus, äitiyspakkaukset, opintotuet ja työttömyyskorvaus. Universalistisen käytännön tarkoituksena on tulonjakojen ohella, ja niiden kautta, tasa-arvon lisääminen ja tietyn perusvarmuuden, vapauden ja turvan takaaminen kaikille kansalaisille. (Rinne 2000, 134.)

Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on lisäksi luonteeltaan ennen kaikkea palveluyhteiskunta, sillä tulonjakojen lisäksi, yhteiskunta tarjoaa merkittävän paljon tärkeitä palveluja universaalisti ja joko aivan täysin tai ainakin lähes kokonaan maksutta. Ilmaisen terveydenhuollon ohella varmasti tärkein yhteiskunnallinen palvelu on ilmainen ja pakollinen peruskoulu sekä lähes ilmainen toinen ja korkein koulutusaste. Suomessa peruskoulut ovat pysyneet käytännössä lähes täysin valtion alaisina instituutioina, eikä yksityiskouluja ole juurikaan. Suomessa koulutusta on arvostettu yhdeksi tärkeimmistä, jos ei jopa kaikkein tärkeimmäksi yhteiskunnallisen menestyksen takaajaksi. Kansan koulutusaste on kohonnut merkittävästi hyvin nopeassa ajassa. (Rinne 2000, 135.)

Suomalaisen sivistysmentaliteetin mukaan kansalaisuus ja koulutus kietoutuvat yhteen. Akateemiset taidot ovat tärkeitä kansalaistaitoja jo sellaisenaan, mutta kansan tasavertaisesti korkea koulutustaso on toimivan demokratian kannalta erityisen tärkeää. (Buchardt, Markkola & Valtonen 2013, 8–9, 19–24.) Puolustusministeriön selvityksen mukaan siviilikoulutuksen ohella myös varusmiespalvelus voi parhaimmillaan tukea vastuuntuntoiseen kansalaisuuteen kasvamista. Lisäksi varusmiespalvelus voi edelleen kohottaa tulevaa opiskelumativaatiota (Puolustusministeriö 2010, 97). Kansan korkeaa koulutustasoa on pidetty myös kilpailuvalttina kansainvälisillä markkinoilla. Parhaimmillaan siis siviilikoulutus ja varusmiespalvelus muodostavat keskenään positiivisen kehän, joka johtaa tiedostavampaan, aktiivisempaan ja vastuuntuntoisempaan kansalaisuuteen.

Koulutus ja sen muutokset eivät kuitenkaan tapahdu tyhjiössä, vaan valtion koululaitoksen läpikäyneet täysi-ikäiset kansalaiset äänestävät tuon samaisen koululaitoksen kohtalosta ja tulevaisuudesta. Vaikka globaalin markkinatalouden vaikutukset ovat jossain määrin näkyneet jopa suomalaisen koulutusjär-

jestelmän muutoksissa, silti kilpailumentaliteetti sopii huonosti yhteen hyvinvointivaltioideaalin ja tasa-arvoisesti laadukkaan koulutuksen kanssa. (Rinne 2000, 135–137.) Sen sijaan näiden kantavana teemana voidaan nähdä jonkinlainen tasavertaisuuden, toveruuden ja huolenpidon eetos. Erityisesti Pohjoismaisesta universalistisesta hyvinvointiyhteiskuntamallista huokuu lähtökohtaisen huolenpidon ja tasavertaisen toveruuden *kaveria ei jätetä* -henki.

Hyvinvointivaltion ideaali ja sotilaseettinen *kaveria ei jätetä* -mentaliteetti

Vaikka tämänkin artikkeli voidaan suurilta osin nähdä perinteisiä periaatteita tuulettavana ja jopa niitä kritisoivana, ovat monet perinteet ja periaatteet kuitenkin edelleen ajankohtaisia ja kykeneviä omaksumaan myös uuden muodon ja merkityksen. Mielestäni yksi tällainen on suomalainen *kaveria ei jätetä* -mentaliteetti, jossa kuvastuvat huolenpito ja toveruus.

Kaveria ei jätetä -mentaliteetin implikoima toveruuden kokemus ja sen kokemuksen arvostaminen ei rajoitu vain niihin hetkiin, jolloin toveruus on helppoa – niihin hetkiin, jolloin on aika jakaa voitot yhdessä. Ja mikä tärkeintä, se ei rajoitu edes niihin hetkiin, kun on aika nuolla haavoja tai elää haasteiden läpi yhdessä. Sen sijaan tämän legendaarisen lausahduksen implikoima huolenpidollinen aspekti pätee myös – ja aivan erityisesti – juuri silloin kun toveruus ja yhteys alkavatkin syystä tai toisesta rakoilla.

Samanlainen toveruuden ja ”kelkasta putoamisen” ehkäisyn idea on myös suomalaisen hyvinvointivaltion taustalla. Tarkoituksena on edistää tasa-arvoisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä. Suomalainen julkinen peruskouluinstituutio on omiaan juuri tähän tehtävään. Yleisessä kaikille yhteisessä peruskoulussa yhtäältä tavoitetaan koko ikäluokka samassa järjestelmässä, ja toisaalta tuodaan kaikki saman sukupolven edustajat keskenään yhteen erottelemattoman järjestelmän alaisuuteen, tilanteeseen jossa kaikki kohtaavat toisensa taustoista ja elämäntilanteista riippumatta. Samaan tapaan toimii myös yleinen ja yhtäläinen asevelvollisuus; jälleen kerran kaikki saman ikäluokan (asepalveluskelpoiset miespuoliset) edustajat tuodaan yhteen ja tavoitetaan yhdellä kertaa. Onkin esitetty, että myös asevelvollisuus toimii syrjäytymisen ehkäisemiseksi (Puolustusministeriö 2010, 123, sekä tätä näkemystä problematisoiden mm. Pykälä 2010 14–21). Toisaalta sama pätee myös käänteisesti; mitä valikoivampaa asepalvelus on, sitä heikompi vaikutus sillä on yhteiskuntaan. Esimerkiksi ammattiarmeijaan siirtyminen heikentäisi sekä Puolustusvoimien kosketuspintaa yhteiskuntaan, että kansalaisten sitoutumista maanpuolustukseen (Puolustusministeriö 2010, 19, 32–33). Asepalveluksen kohdalla on kuitenkin huomionarvoista

ensinnäkin se, että se ei lähtökohtaisesti koske naisia, eli noin puolta ikäluokasta, ja toiseksi se, että asepalvelukseen kelpaamattomien miestenkin osuus väestössä on viimevuosina ollut kasvussa (Ibid., 67–68). On uskottavaa olettaa, että suuri osa niistä, jotka eivät syystä tai toisesta ole asepalveluskelpoisia, ovat itseasiassa jo syrjäytyneitä tai korkean syrjäytymisriskin nuoria. Asevelvollisuutta ei siis mielestäni voi pitää ainakaan minään varhaisen puuttumisen kanavana, mutta ehkä yhdessä peruskoulujärjestelmän kanssa se toimii ikään kuin viimeisenä majakkana kohti yhteiskunnallista osallisuutta ja osallistumista.

Mikäli korkea koulutustaso vaikuttaa eettisen toimintakyvyn kehittymiseen, ja mikäli universaali ja ilmainen julkinen peruskoulu pystyy tuottamaan laadukasta opetusta, koulutusta ja *kasvatusta* sekä ohjaamaan nuoria yhtä laadukkaiisiin yleissivistäviin toisen asteen oppilaitoksiin, voidaan Seppäsen tutkimusta mukaillen esittää jatkohypoteesi siitä, että hyvinvointivaltion *kaveria ei jätetä*-menteliteetti rakentaa tai ainakin tukee eettistä toimintakykyä sekä kansalaisena että asevelvollisena ja sotilaana. Asepalveluksen puolestaan vaikuttaessa yksilön motivaatioon myös muita opintoja ja yhteiskuntaan osallistumista kohtaan, saadaan osaltaan tukea sille, että eettinen toimintakyky on ehkä syytä nähdä nimenomaan yksilön kokonaisvaltaisena integriteettinä, jossa hänen erilaisiin arvoihin, vakaumuksiin, periaatteisiin ja rooleihin kohdistuvat eettiset näkemykset yhdistyvät.

Lopuksi mielestäni on huomionarvoista, että lentävä lausahdus ei ole ottanut esimerkiksi muotoa ”älä jätä kaveria”, ”ei saa jättää kaveria” tai ”pidä kaverista huolta”. Muotoilu ei ole mielestäni triviaali. ”Kaveria *ei jätetä*”-muotoilu ilmaisee toisen ihmisen oman onnensa nojaan jättämisen *totaalisen tuomittavuuden*; niin ei kerta kaikkiaan tapahdu, *sitä ei yksikertaisesti ikinä tehdä*. Se, että muotoilu ei ole suoranaisesti käskymuodossa (esimerkiksi ”älä jätä...” tai ”ei saa jättää...”) ilmaisee myös ajatuksen sisäistymistä jokaisen henkilökohtaiseksi toimintaa ohjaavaksi periaatteeksi. Sitä ei tarvitse, tai oikeastaan edes kuulu, ulkoapäin käskää tai kieltää. Sen sijaan ilmaisu on toteamuksen muodossa, kuin vakaumuksena.

Lopuksi

Tässä artikkelissa olen analysoinut ja jatkokehitellyt eettisen toimintakyvyn perusteellisempaa ja perustellumpaa sisältöä ja toisaalta myös perinteisemmän sotilaseettisen *kaveria ei jätetä*-periaatteen modernimpia merkityksiä. Olen pyrkinyt ensinnäkin tuomaan esiin sotilaan kokonaisvaltaista eettistä toimijuutta niin ammatissaan kuin yhteiskunnassaan yleisesti. Olen ehdottanut ammattieettisen toimintakyvyn sisällöksi yksilön integriteettiä, jossa yhdistyvät

sekä eettinen tietoisuus että eettinen motivaatio. Nämä yhdessä luovat kokonaisuuden, jossa yksilö tiedostaa ja toteuttaa omaa eettistä vakaumustaan.

Integriteetin käsite ei kuitenkaan itsessään sanele tuon vakaumuksen sisältöä, vaan se on löydettävä muualta. Hyveellisen moraalisen integriteetin sisällön etsimiseksi on tässä artikkelissa kannustettu moraalifilosofisten teorioiden tutkimukseen toisiaan täydentävinä eettisyyden rakennuspalikoina, niiden keskinäisen kilpailuttamisen sijaan. Vakiintuneet ja perinteisemmätkin sotilaseettiset teoriat, kuten oikeutetun sodan traditio kannustavat jossain määrin seurauseettiseen tekojen seurauksien hyvyttä arvioimaan pohdintaan tekojen oikeellisuuden määrittäjänä. Tämän oikeellisuuden tai hyvän määritelmän selvittäminen ei kuitenkaan vielä yksin riitä tuon hyvän suuntaamiseen konkreettisiin käytännön tekoihin. Tähän tarvitaan hyve-etiikan ohjaamaa toimijan luonteen hyveellisyyttä. Toisinaan taas tilanteet ovat niin kaoottisia, epäselviä ja ennustamattomia, että utilitaristinenkaan yltyöyksinkertainen hyvän määritelmä ei näyttäydy toimijalle millään tavalla kirkkaassa valossa. Tällöin turvautuminen velvollisuus- ja periaate-eettisiin ohjenuoriin voi auttaa kuitenkin selviytymään tilanteesta, jos ei nyt parhaalla mahdollisella, niin ainakin eettisesti perustellulla ja kenties jopa hyveellisellä tavalla.

Sekä maanpuolustuksen että sotilasprofession luonne eettisesti motivoituneina hankkeina on tunnistettava entistä selkeämmin. Maanpuolustusta ja asevelvollisuutta koskevaan yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun on pelkän taloudellisen kannattavuuden ja Suomen armeijan koon tai tehokkuuden rinnalle nostettava eettisiä kysymyksiä liittyen esimerkiksi maapuolustuksen arvopäämääriin ja eettisesti kannatettaviin keinoihin sekä myös yksittäisten asevelvollisten ja sotilaiden oikeuksiin, vapauksiin ja velvollisuuksiin.

Maanpuolustus, kuten kansan koulutuskin on hyvin perustava yhteinen yhteiskunnallinen hanke. Samoin kuin peruskoulu, myös asevelvollisuus ja maanpuolustusvelvollisuus on parhaimmillaan tapa tavoittaa ja tuoda yhteen yksi sukupolvi, jolloin voidaan tehokkaasti vaikuttaa tasa-arvoisuutta tukevalla ja syrjäytymistä ehkäisevällä tavalla. Demokratian toimivuuden kannalta kansan korkeaa koulutustasoa on pidetty yhtenä ratkaisevista tekijöistä. On syytä olettaa, että korkea koulutustaso edesauttaa myös eettistä toimintakykyä. Korkeamman eettisen toimintakyvyn kansalaiset – olivatpa he sitten asevelvollisia tai ammattisotilaita tai eivät – lienevät parhaimmin varustautuneita myös paremman yhteiskunnan rakentamiseen ja ylläpitämiseen. Näin näyttää rakentuvat positiivinen kehä hyvästä yhteiskunnasta hyvän koulutuksen kautta hyvään kansalaiseen ja takaisin. Ehkä myös asevelvollisuus, ja siviilipalvelusen ohella, tulee peruskoulutuksen tapaan nähdä velvollisuuden lisäksi myös oikeutena, jolloin huomiota tulee kiinnittää entistä enemmän aidosti koko sukupolven, myös naisten sekä palveluksesta vapautettujen, asianmukaiseen

osallistamiseen. Vain näin voidaan todella edesauttaa yhteiskunnallista inklusiota, syrjäytymisen ehkäisyä ja tasa-arvoisuuden tukemista – siis sitä, että kaveri ei jää, eikä sitä jätetä.

Viitteet

- 1 Olen kirjoittanut myös aiemmin samasta aiheesta (ks. Puumala 2018).
- 2 Tulkitsen myös Puolustusministeriön selvityksen suomalaisesta asevelvollisuudesta kannustavan entistä enemmän tähän suuntaan (ks. Puolustusministeriö 2010, 70–72).
- 3 Yhteistä osallisuutta hankkeeseen konkretisoi esimerkiksi perustuslaillinen maanpuolustusvelvollisuus.
- 4 Näin ei kuitenkaan välttämättä ole. Esimerkiksi Natsi-Saksan SS-upseerit, nykypäivän äärioikeistolaiset kouluammuskelijat tai konservatiivifundamentalistiset terroristit voivat kokea erittäin korkeaa integriteettiä, mutta sen sisältämät arvot, periaatteet ja toimintakoodit ovat useimpien mielestä eettisesti vähintäänkin epäilyttäviä, jos ei jopa tuomittavia ja suorastaan pahoja. Lienee kuitenkin erittäin harvinaista, että henkilön moraalinen integriteetti rakentuu lähtökohtaisesti pahan tekemiselle pahan itsensä takia. Oletettavasti tämänkaltaista suuntautumista esiintyy vain sillä kuuluisalla 2 %:lla väestöstä – siis niillä, joilla on psykopaattinen persoonallisuus. Useimmiten kuitenkin ongelmat syntyvät nimenomaan siitä, että integriteetin *pirstoutuessa* hyvän ja pahan rajat sekä tärkeys hämärtyvät.
- 5 Joskus myös nimillä työmeritokratinen tai katolinen hyvinvointiyhteiskunta, sillä sosio-ekonominen status vaikuttaa tukien määrään ja kirkolla ja sen alaisilla uskonnollisilla yhteisöillä on suuri merkitys tuen järjestäjinä.
- 6 Tietysti on moniakin tukimuotoja, jotka on tarkoitettu vain tiettyihin tilanteisiin, kuten lapsilisät ja vanhempainpäivärahat, tai viimesijaiset taloudellisen tuen muodot, kuten toimeentulotuki. Nämä tuet koskevat vain niitä, jotka itsensä näistä tilanteista löytävät, mutta ideana on tällöinkin se, että nämäkin tuet koskevat lähtökohtaisesti *jokaista ihmistä siinä kyseisessä tilanteessa* esimerkiksi aiempaan työhön, perhetaustaan, koulutus-tasoon tai uskontoon katsomatta.

Lähteet

- Aalto, Janne (2016). *Hyvä sotilas – oikea toiminta: Miksi asevoimissa opetetaan sotilasetiikkaa?* Väitöskirja. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Airaksinen, Timo (1991). *Ammattien ja ansaitsemisen etiikka*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Andersen, Bent (1984). Rationality and Irrationality of the Nordic Welfare State. *Daedalus*, 113(1), The Nordic Enigma, 109–139.
- Beauchamp, Tom & James Childress (2001). *Principles of Biomedical Ethics*. New York: Oxford University Press.
- Buchardt, Mette, Pirjo Markkola & Heli Valtonen (2013). Introduction: Education and the Making of the Nordic Welfare States. Teoksessa Buchardt M. & Valtonen H. (toim.), *Education, State and Citizenship*. NordWel Studies in Historical Welfare State Research, 4. Helsinki: University of Helsinki, 7–30.
- Card, Claudia (2010). *Confronting Evils: Terrorism, Torture, Genocide*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Cartagena, Nathan & Michael Beaty (2017). Military Leaders, Fragmentation, and the Virtue of Integrity. Teoksessa P. Olsthoorn (toim.), *Military Ethics and Leadership*. Leiden: Brill Nijhoff.
- Côté, J. E. & C. G. Levine (2002). *Identity formation, agency and culture: A social psychological synthesis*. Mahmah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Dorsey, Dale (2013). The Supererogatory and How to Accommodate It. *Utilitas*, 25(3), 155–182.
- Erikson, Erik (1968/1994). *Identity, Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton & Company.
- Gardiner, Stephen (2011). *A Perfect Moral Storm: The Ethical Tragedy of Climate Change*. New York: Oxford University Press.
- Greve, Bent (2007). What Characterizes the Nordic Welfare State Model. *Journal of Social Sciences*, 3(2), 43–51.
- Heiskanen, V. A. (2017). The Scopics of Internentional Comflicts. Teoksessa A. Mutanen (toim.), *Ethical Basis of Human Security Towards Peace Renewal of Peace Operations Training*. Helsinki: FINCENT Publication Series 1/2017, 18–25.
- Jamieson, Dale (2010). When Utilitarians Should Be Virtue Theorists. Teoksessa Gardiner S., Caney S., Jamieson D. & Shue H. (toim.), *Climate Ethics: Essential Readings*. Oxford: Oxford University Press, 315–331.
- Jamieson, Dale (2014). *Reason in a Dark Time: Why the Struggle Against Climate Change Failed - and What It Means for Our Future*. Oxford: Oxford University Press.
- Kant, Immanuel (2014/1785): *Moraalin metafysiikan perustus*. Suom. M. Nikkarla. Turku: Areopagus.
- Lundahl, Lisbeth (2016). Equality, Inclusion and Marketization of Nordic Education: Introductory Notes. *Research in Comparative & International Education*, 11(1), 3–12.
- Maavoimien Esikunta (2016). *Eettinen toimintakyky – Henkinen kestävyys: Sotilaan taskukirja, luonnos*.
- Michael, George (2012). *Lone Wolf Terror and the Rise of Leaderless Resistance*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Mikkonen, Riku (2008). *Sotilaan eettinen toimintakyky ja päätöksenteko: Teoreettinen mallinnus ja empiirinen tutkimus kriisinhallintaympäristössä*, 2(20), Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Koulutustaidon laitos.
- Mileham, Patrick (2017). Military Integrity: Moral or Ethical? Teoksessa P. Olsthoorn (toim.) *Military Ethics and Leadership*. Leiden: Brill Nijhoff.
- Puolustusministeriö (2010). *Suomalainen asevelvollisuus*. ISBN: 978-951-25-2136-4, luettu 3.8.2020.
- Puumala, Laura (2018). *Ratkaisuehdotuksia sotilasetiikan erityiskysymyksiin: integriteettiä ja toimintakykyä kehittämässä*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, julkaisusarja 2: tutkimuslauseita n:o 2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3022-9>.
- Pykälä, Jarmo (2010). *Eurooppalainen maanpuolustus ja asevelvollisuus*. Helsinki: Suomen Sadankomitea.
- Ramsey, Paul (1985). Incommensurability and Indeterminacy in Moral Choice. Teoksessa McCormick, Richard & Ramsey P. (toim.), *Doing Evil to Achieve Good: Moral Choice in Conflict Situations*. Lanham: University Press of America, 69–144.
- Rinne, Risto (2000). The Globalization of Education: Finnish Education on the Doorstep of the New EU Millenium. *Educational Review*, 52(2), 131–142.
- Räikkä, Juha (2004). *Moraalin kanssa: Esseitä hyvästä yhteiskunnasta*. Kuopio: Unipress.
- Seppänen, Jukka (2017). *Eettinen toimintakyky -tutkimus, osa II*. Maasotakoulu. Aineisto tämän artikkelin tekijän ja muun muassa dosentti Juha Mäkisen hallussa.

- Toiskallio, Jarmo (2009). Toimintakyky sotilaspedagogiikan käsitteenä. Teoksessa Toiskallio, Jarmo & Mäkinen J. (toim.), *Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, 1(3). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 48–73.
- Toiskallio, Jarmo (2017). From Ethics to Ethical Action Competence. Teoksessa Mutanen, Arto (toim.), *Ethical Basis of Human Security: Towards Renewal of Peace Operations Training*. Helsinki: FINCENT Publication Series 1/2017, 35–49.
- Värri, Veli-Matti (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Helsinki: Vastapaino.